

50 év – eredmények és feladatok

SCHWEITZER FERENC¹

Tisztelt Jubileumi Ülész! Hölgyeim és Uraim!

Nagyrabecsüléssel és szeretettel köszöntöm a jubileumi ülésünkön megjelent akadémiai vezetőket és tagokat, a földtudományban és –oktatásban működő kollégákat, a geográfiával rokon tudományok képviselőit, az intézetünkkel az elmúlt évtizedek során együttműködő intézmények jelen lévő képviselőit, minden kedves vendégünket, intézetünk jelenlegi és korábbi munkatársait.

Személy szerint is tisztelettel köszöntöm GLATZ Ferencet, az MTA elnökét, ENYEDI Györgyöt, az MTA alelnökét és a külföldi partnerintézetek képviselőit: Dan BALTEANU akadémikust, a Román Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete igazgatóját, BOGNÁR Andrászt, az MTA külső tagját, a Zágrábi Egyetem Földrajzi Intézetének tanszékvezető egyetemi tanárát, BENEDEK Józsefet, a kolozsvári Babes–Bolyai Egyetem dékánhelyettesét, Prof. Reinhard WIESSNERT, a Lipcsei Egyetem Földrajzi Intézete igazgatóját, Prof. Joachim BURDACKOT és Dr. Günter HERFERTET, a lipcsei Regionális Földrajzi Kutatóintézet munkatársait.

Úgy gondolom, hogy egy tudományt két fontos szempont jellemez: az egyik a diszciplína, amit művel, a másik az opus, amely egy intézet tudományosságát és szükségességét hitelesíti. A hazai földrajztudományban az intenzív kutatások az 1872-ben alapított Magyar Földrajzi Társaság égisze alatt kezdődtek el, majd szervezett keretek között az egyetemek mellett az 1890-ben KOGUTOWITZ Manó által alapított Magyar Földrajzi Intézetben is folytatódtak.

Ebben az időben főként a tematikus térképek elkészítése volt a legjelentősebb diszciplína. Főként azért, mert ezek a térképek az új kutatások és felfedezések eredményeit hordozták és azért is, mert hozzájárultak a hazaszeretethez, a nemzeti öntudat fejlesztéséhez a földgömbök, világtérképek kiadásával a világra való kitekintéshez. A Magyar Földrajzi Társaság és a Magyar Földrajzi Intézet alkotásai máig kisugárzó tiszteletet, megbecsülést szereztek a magyar földrajz- és térképtudománynak.

A földrajztudomány mindig diszciplínát művelt, és művel ma is. Az 1949-ben újjászervezett Magyar Tudományos Akadémia támogatásával 1951-ben megalakult a Földrajztudományi Kutató Csoport, majd 1967 után a Földrajztudományi Kutatóintézet. 1951 és az 1980-as évek között a kutatásban és az oktatásban diszciplináris tagolódás és intézményi elkülönülés, valamint az alkalmazott földrajzi – környezetföldrajzi, mér-

¹ Intézeti igazgató, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.

nökeomorfológiai – kutatások és irányzatok erősödése volt a meghatározó. 1980 után főként az egységes földrajzi, földtudományi, környezettudományi szemlélet érvényesítése volt a kutatásban és az oktatásban az irányadó.

Már a rendszerváltozás előtt, de főként utána a földtudományokban súlypont eltolódás következett be, elsősorban a hagyományos gazdasági ágak (ipar, mezőgazdaság) visszaszorulása miatt. Ez más földtudományi intézetek mellett, és azoknál kisebb mértékben a Földrajztudományi Kutatóintézetet is érintette.

Az 1990-es évek földrajztudományában nemzetközi viszonylatban is komoly változások indultak el. A földrajz önálló – nem felsőoktatási jellegű – intézményei eltérő utat jártak be. Volt olyan intézet (pl. Csehországban), amely megszűnt, és voltak olyanok, (pl. Lengyelországban, Bulgáriában) amelyek átalakultak. Németországban, Ausztriában, Szlovákiában, Szlovéniában, Jugoszláviában pedig újjászervezték a földrajzi kutatóintézeteket, hogy a térkutatásnak, a természeti–gazdasági–társadalmi térszerveződésnek legyen intézményesített formája.

A geográfia előtt a 21. sz.-ban is új és megtisztelő feladatok állnak, hiszen kutatási tárgykörének jelentékeny része – pl. a területhasznosítás, a természeti és a társadalmi–gazdasági erőforrás-gazdálkodás, a környezetvédelem, a regionális és lokális földrajzi adottságok, az etnikai földrajzi kutatások a Kárpát–Balkán térségben, a településhálózat átalakulásának és az ehhez kötődő szociálgeográfiai problémák feltárása, a földrajzi környezet tényezőinek minősítése és térképezése mind nagyobb és nagyobb szerephez jutnak és felértékelődnek.

A Földrajztudományi Kutatóintézetnek már a közeljövőben kell támogatnia a nagy horderejű gyakorlati feladatok, tervek megvalósítását. Olyan kérdésekre is válaszolni kell tudni, hogy pl. az emberi tevékenység hatására bekövetkező domborzati változások milyen hatással lesznek majd több tíz, több száz – pl. az ármentesítés – vagy több ezer – felszíni vagy felszín közeli radioaktív hulladéktározók – év után földrajzi környezet meghatározott részeire.

S itt hadd utaljak a 150 évvel ezelőtt kezdődött tiszai ármentesítésre. Gondolta-e VÁSÁRHELYI Pál, vagy P. PALEOCAPA, hogy az általuk kidolgozott ármentesítési terv mit fog örökölni hagyni a mi nemzedékünknek. Örülök annak, hogy erre a problémára Akadémiánk egyik intézete, éppen az FKI mutatott rá először.

A diszciplína művelése mellett a másik fontos szempont az opusok alkotása, amelyek egy tudományterület tudományosságát és szükségességét hitelesítik. Az intézetben megszülető kutatási eredményeket magyar és idegen nyelvű könyvekben és folyóiratokban tesszük közzé. Könyv-, folyóirat- és térképtárunk nemzetközi jelentőségű, Közép-Európa egyik legnagyobb szakkönyvtára.

Megnyitómiban a rendelkezésre álló rövid idő alatt természetesen nem lehet feladatom az egyes kutatási témákról, eredményekről említést tenni, ezekről az új köntösben megjelent Földrajzi Értesítőben olvashatnak.

A mai ünnepi ülésen természetesen nem feledkezhetünk meg volt kollégáinkról. Az aktív kutatók és nem kutatók nevében is fogadják szívből jövő köszönetünket. Volt munkatársainknak, akik ma nyugdíjasként vagy más munkahelyen tevékenykedve, ám részben most itt jelenlévőként is mélységesen megérdemlik kollektívánk megbecsülését az Intézet érdekében végzett több évtizedes munkájukért, amellyel nagymér-

tékben hozzájárultak eredményeink eléréséhez. S természetesen köszönet jár jelenlegi kollektívánk minden tagjának, külön is a közel 3 évtizeden át, 1996-ig munkánkat igazgatóként sikeresen irányító PÉCSI Márton és BERÉNYI István professzoroknak, egyúttal emlékezve intézetünk első vezetőire, KOCH Ferenc és BULLA Béla professzorokra. Köszönet a velünk mindenkor alkotó-együttműködő kapcsolatot ápoló partnerintézményeknek, vezetőiknek és tagjaiknak, s utoljára, de nem utolsó sorban Akadémiánknak és vezetőinek, akik fennállásunk évtizedei alatt meghatározó támogatóink voltak, és remélhetőleg lesznek a jövőben is.

Biztos vagyok abban, hogy az Intézeti Tudományos Napon megrendezett jubileumi ülésünkön az elhangzó előadások diszciplinánk számos új és izgalmas eredményéről fognak beszámolni.

Földrajztudomány a globalizáció korában

GLATZ FERENC²

Tisztelt Ünnepi Ülész! Kedves Kollégák!

Engedjék meg, hogy a Magyar Tudományos Akadémia vezetése nevében gratuláljak az MTA Földrajztudományi Kutatóközpontja Földrajztudományi Kutatóintézete közösségének az intézet megalapításának 50 éves évfordulóján. Úgy gondolom, hogy a gratulációk, mint általában, az eddig eltelt évek eredményeinek áttekintésével járnak együtt, és ahogy a meghívót nézem, ebben nem lesz hiány. Én azonban, mint elnök, és mint a tudományok történetével foglalkozó történész kutató a gratulációimat most a jövőre vonatkozó ajánlásokkal szeretném kiegészíteni.

Sokat beszélnek arról ma a világ minden részén, hogy vajon a globalizáció, az unalomig emlegetett globalizáció mit is fog hozni a tudományok számára. Én úgy gondolom, hogy ennek a globalizációnak a fogalmi alapú végiggondolása nem történt meg sem a politikában, sem a gazdaságban, sem a társadalom jövőjét illetően, és ami a leg-sajnálatosabb, az ezt vizsgáló tudományokban sem. Végül is a globalizáció sajátosságai a különböző tudományágakban – hogy a tudománynál maradjunk – különböző időszakokban jelentek meg. A tudomány mindig is egyetemes volt, céljait és módszereit tekintve is egyetemes volt. Feladatai – természetesen az egyes diszciplinák esetében eltérő módon – a lokális közösségekre, más esetekben pedig az emberiség egészére, vagy a világmindenség egészére kell, hogy kiterjedjenek.

Ilyen értelemben a 20. sz. természetesen azoknak az ún. alaptudományoknak a fellendülését hozta, amelyek a mozgásformáknak az alapjaival foglalkoztak. Ám most a 21. sz. elején, amikor elkezdtünk azon gondolkodni, mit is jelent a globalizáció, paradox

² Az MTA elnöke, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest